Opetus- ja kulttuuriministeriö 17.5.2021
Eduskunta

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Asiantuntijalausunto; valiokunnan kokous 18.5.2021

Asia: VNS X/2021 vp Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2022-2025

Opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokan määrärahataso on kehyskaudella keskimäärin 7 mrd. euroa vuodessa. Esitys julkisen talouden suunnitelmaksi vuosille 2022-2025 sisältää opetus- ja kulttuuriministeriön toimialalle merkittäviä määrärahavaikutteisia uudistuksia.

Hallitus linjasi puoliväliriihen yhteydessä taloudellisen kestävyyden tiekartassa toimista, joilla julkisen talouden kestävyyttä vahvistetaan. Tiekartassa keskeisiksi julkisen talouden kestävyyttä vahvistaviksi toimenpidekokonaisuuksiksi on määritelty: työllisyyden lisääminen ja työttömyyden vähentäminen; talouskasvun edellytysten vahvistaminen; julkisen hallinnon tuottavuuden kasvattaminen ja kustannusvaikuttavuutta tukevat toimet; sekä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus. Useassa keskeisessä toimessa opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla on merkittävä rooli.

Elpymis- ja palautumissuunnitelma

Suomi tulee toimittamaan lopullisen kansallisen elpymis- ja palautumissuunnitelman Euroopan komissiolle toukokuussa. EU:n elpymisväline voidaan ottaa käyttöön, kun neuvoston päätös Euroopan unionin omien varojen järjestelmästä on hyväksytty kaikissa jäsenvaltioissa niiden valtiosääntöjensä asettamien vaatimusten mukaisesti ja päätös on sen jälkeen tullut voimaan. Määrärahoja ei ole kohdennettu vielä julkisen talouden suunnitelmassa eri hallinnonaloille.

Rahapelitoiminnan tuotto

Viime vuosiin verrattuna Veikkaus Oy:n tuloutuksen arvioidaan jäävän selvästi aiempaa tasoa alhaisemmaksi. Kehitykseen vaikuttavat pelihaittojen torjuntaan liittyvät toimet sekä Veikkaus Oy:n markkinaosuuden supistuminen, jonka taustalla on kilpailun kiristyminen digitaalisen pelaamisen osalta. Kehyskauden lopulla tuloutuksen arvioidaan olevan yhteensä 624 milj. euroa. Veikkausvoittovarat kohdennetaan arpajaislaissa määritellyn mukaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön (53 %), maa- ja metsätalousministeriön (4 %) ja sosiaali- ja terveysministeriön (43 %) kesken. Vuosien 2022 ja 2023 osalta rahapelitoiminnan tuottojen tuloutuksen laskua kompensoidaan edunsaajille. Kompensaatio on 330 milj. euroa v. 2022 ja 305 milj. euroa v. 2023. Siitä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan osuudet ovat v. 2022 yhteensä 174 milj. euroa ja v. 2023 yhteensä 161 milj. euroa.

Tuoton saajien rahoitustilanteen selkiytyminen edellyttää pysyvää ratkaisua rahapelitoiminnan tuoton rahoitusmallista. Näkymä Veikkauksen tulouttamasta rahoituksesta tai sen korvaavasta rahoitustasosta vaikuttaa jo ennakolta tieteen rahoitukseen, koska se perustuu valtuusmenettelyyn. Hallituksen puoliväliriihessä sovitun mukaisesti jatkotyö uuden pysyvän rahoitusmallin valmistelemiseksi käynnistetään välittömästi. Työskentelyn pohjana on Erkki Liikasen ryhmän raportti ja jatkotyö tehdään tiiviissä yhteistyössä edunsaajien kanssa. Uudistus toteutetaan vuodesta 2024 alkaen ja päätökset tehdään viimeistään vuoden 2021 loppuun mennessä.

Varhaiskasvatus, perusopetus ja vapaa sivistystyö

Perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen laatu- ja tasa-arvo-ohjelman toteuttamista jatketaan kehyskaudella aiempien päätösten mukaisesti. Perusopetuksen laatu- ja tasa-arvo-ohjelmaan osoitetaan 60 milj. euroa ja varhaiskasvatuksen laatu- ja tasa-arvo-ohjelmaan osoitetaan yhteensä 80 milj. euroa v. 2022, kun otetaan huomioon hallituksen tulevaisuusinvestointeihin liittyvä 30 milj. euron lisäys. Varhaiskasvatukseen sopivaa tuen mallia kehitetään ja tukeen on varattu 15 milj. euroa pysyvää rahoitusta vuodesta 2022 lukien. Vapaassa sivistystyössä maahanmuuttajien kotouttamiskoulutukseen kohdennetaan kehyskaudella lisäystä 5 milj. euroa vuosittain.

Oppilas- ja opiskelijahuollon palvelujen vahvistamista perusopetuksessa ja toisella asteella jatketaan. Palveluihin kohdennettavaa rahoitusta nostetaan 20 miljoonaan euroon vuonna 2022 ja 29 miljoonaa euroon vuodesta 2023 lukien.

Ammatillinen koulutus ja lukiokoulutus

Oppivelvollisuuden laajentamisen ja maksuttoman toisen asteen toimeenpanoa jatketaan. Uudistukseen kohdistetaan 65 milj. euroa v. 2022, 102 milj. euroa v. 2023 ja 129 milj. euroa vuodesta 2024 lukien. Oppilas- ja opiskelijahuollon palvelujen vahvistamista jatketaan. Osana hallituksen tulevaisuusinvestointeja lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmaan osoitetaan 10 milj. euroa v. 2022.

Ammatillisen koulutuksen uudistuksen toimeenpanoa jatketaan. Opettajien ja ohjaajien palkkaamiseen osoitetaan osana hallituksen tulevaisuusinvestointeja 70 milj. euron lisärahoitus vuodelle 2022. Oppisopimuskoulutuksen koulutuskorvauksen uudistamista koskevaan kokeiluun osoitetaan vuosina 2022–2024 vuosittain 5 milj. euroa. Hoitajamitoituksen muutokseen vastaamiseksi uusien lähihoitajien koulutukseen varataan jo aiemmin tehdyn päätöksen mukaisesti 43 milj. euroa v. 2022, 30 milj. euroa v. 2023 ja 16,5 milj. euroa v. 2024.

Korkeakouluopetus ja tutkimus

Sitran lahjoitukseen perustuen yliopistoja pääomitetaan 67 milj. eurolla vuonna 2022. Pääomittaminen toteutetaan yliopistojen varainhankinnan perusteella.

Yliopistojen perusrahoitusta lisätään kustannustason nousua vastaavasti 38 miljoonalla eurolla ja ammattikorkeakoulujen perusrahoitusta vastaavasti 19 miljoonalla eurolla.

Tutkimus- ja tiedeyhteisön kansainvälistä kilpailukykyä ja vetovoimaa tuetaan panostamalla tutkimusympäristöihin ja tutkimusinfrastruktuureihin. Suomi varautuu isännöimään yhtä eurooppalaisen suurteholaskennan EuroHPC -yhteisyrityksen supertietokonetta. Suomen rahoitusosuus on vuosina 2019–2026 enimmillään yhteensä 48 milj. euroa, josta puolet rahoitetaan opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalta.

Tutkimusaineistojen, tutkimustulosten ja osaamisen laajaa hyödyntämistä ja avoimuutta edistetään. Datalähtöisen tutkimuksen kehittämisohjelmaa jatketaan. Asiakirjallisen aineiston digitointiin osoitetaan Kansallisarkistolle 1,5 milj. euroa vuosittain vuosina 2022-2023.

Varastokirjaston Kuopiossa sijaitsevan toimitilan peruskorjaukseen on varauduttu siten, että vuokramenojen lisäys on vuositasolla vuodesta 2024 alkaen enintään 1 500 000 euroa.

Suomen tavoitteena on nostaa tutkimus- ja kehittämismenot 4 prosenttiin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuoteen 2030 mennessä hallitusohjelman ja TKI-tiekartan mukaisesti. Tavoitteen saavuttaminen vuoteen 2030 mennessä tarkoittaisi karkeasti arvioiden keskimäärin melkein 600 miljoonan euron lisäpanostuksia vuosittain. Suomen TKI-tavoitteen edistämiseksi hallitus on päättänyt perustaa parlamentaarisen työryhmän selvittämään

keinoja, joilla sitoudutaan TKI-tavoitteen saavuttamiseksi vaadittavaan julkisen sektorin t&k-rahoituksen kasvuun vuosikymmenen loppuun asti. Hallitus linjaa mahdollisesta kannustimesta budjettiriihessä 2021. Näkymä Veikkauksen tulouttamasta rahoituksesta tai sen korvaavasta rahoitustasosta on tärkeää, mutta se ei ratkaise tutkimuksen pitkäjänteisen rahoituksen turvaamista. Tutkimusrahoituksen taso ei voi olla kiinni siitä, pelaavatko suomalaiset rahapelejä.

Hallituksen taloudellisen kestävyyden tiekartassa on asetettu tavoitteeksi 15 000 aloittavaa kv-korkeakouluopiskelijaa 2030, mutta tähän liittyvää lisärahoituspäätöstä tai uudelleen kohdennusta ei julkisen talouden suunnitelmaan sisälly. Sama koskee pääosin myös korkeakouluopiskelijoiden määrän lisäämisen tavoitetta.

Suomen kestävän kasvun ohjelmaan sisältyvän alustavan elpymis- ja palautumissuunnitelman mukaan ohjelmasta kohdennetaan Suomen Akatemian tutkimusmäärärahavaltuuteen 95 milj. euron kertaluonteinen lisäys sekä 15 milj. euroa korkeakoulujen aloituspaikkoihin ja 20 milj. euroa korkeakoulujen digivision toimenpiteisiin.

Opintotuki

Hallitus on antanut eduskunnalle esityksen opintotukilain muuttamisesta (HE 84/2021 vp) siten, että covid-19-epidemian pitkittyminen huomioitaisiin opintolainahyvityksen ja opintolainavähennyksen ehdoissa vuonna 2021 ja sen jälkeen korkeakoulututkinnon suorittaneilla lainansaajilla. Esityksen mukaan opintolainansaaja olisi oikeutettu opintolainahyvitykseen tai opintolainavähennykseen, vaikka hänen tutkinnon suorittamiseen käyttämänsä aika on yhden lukuvuoden säädettyä määräaikaa pidempi. Lisäksi opintojen aloittamisen estyminen huomioitaisiin opintolainahyvityksen ehdoissa. Opintolainahyvitysmenojen arvioidaan kasvavan ehdotettujen joustojen vuoksi vuonna 2021 arviolta 5 milj. euroa, 2022 noin 10 milj. euroa ja 2023 arviolta 5 milj. euroa. Opintolainahyvitys otettiin käyttöön 2014, joten sen saajamäärä kasvaa vielä muutoinkin lähivuosina. Opintolainahyvitysmenojen arvioidaan kuitenkin vakiintuvan kehyskauden aikana. Opintotuen lainapainotteisuus lisää myös valtion takaajana maksettavien lainojen määrää.

Lasten ja nuorten harrastustoiminta, ns. harrastamisen Suomen malli

Lasten ja nuorten harrastustoimintaan kohdennetaan aiempien päätösten mukaisesti vuosittain 14,5 milj. euroa. Tämä ns. Suomen malli tuo lisää harrastuksia lasten ja nuorten koulupäivän yhteyteen, ja tarkoituksena on, että harrastukset valitaan koulun oppilaiden toiveita noudattaen.

Harrastustoimintaa kehitetään alueellisesti kattavasti siten, että jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen.

Jatkuva oppiminen

Hallitus linjasi jatkuvan oppimisen uudistuksen toimenpiteistä. Tarkoituksena on uudistaa työikäiselle väestölle suunnattuja osaamispalveluja, kehittää työelämän muutosten ennakointia sekä kohdentaa koulutusta ja ohjausta erityisesti rakennemuutosaloille sekä aliedustetuille ryhmille. Jatkuvan oppimisen uudistuksen yhteydessä erityisesti varmistetaan ja vakiinnutetaan riittävä kohdennettavissa oleva koulutustarjonta, hakeva toiminta ja tuki työikäiselle väestölle. Lisäksi tehdään selvitys työttömien opiskelumahdollisuuksien kehittämisestä ja arvioidaan tähän liittyvät lainsäädännön muutostarpeet. Myös opintotuen muuttamisen edellytyksiä tukemaan paremmin jatkuvaa oppimista kartoitetaan.

HE 76/2021 (HE laiksi Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta ja siihen liittyviksi laeiksi) on eduskunnan käsittelyssä. Keskuksen pysyviin toimintamenoihin siirrettäisiin vuoden 2021 kolmannessa lisätalousarviossa opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokan sisältä 1 100 000 euroa. Vuoden 2021 talousarviossa

lisättiin jatkuvaan oppimiseen 40 miljoonaa euroa, joka selvitysosan mukaan kohdennetaan erityisesti työikäisen väestön osaamisen kehittämiseen, heikkojen perustaitojen omaavien osaamisen vahvistamiseen sekä ikääntyneiden työllistymisen helpottamiseen. Tämä määräraha esitetään siirrettäväksi palvelukeskukselle. Vuosia 2021—2024 koskevassa julkisen talouden suunnitelmassa on linjattu, että osaajapulaan vastaamiseen liittyviä jatkuvan oppimisen nopeavaikutteisia toimia varten siirretään työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalalta 10 miljoonaa euroa vuodesta 2023 alkaen opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle.

Suomen kestävän kasvun ohjelmaan sisältyvän alustavan elpymis- ja palautumissuunnitelman mukaan jatkuvan oppimisen uudistukseen kohdennetaan yhteensä 70 miljoonaa euroa. Määräaikaisella rahoituksella luotaisiin uudistuksen edellyttämiä rakenteita ja toimintamalleja palvelukeskukseen, kehitettäisiin ennakointia ja jatkuvan oppimisen digitaalisia palveluja sekä lisättäisiin Covid19-kriisistä palautumisen kannalta välttämättömiä koulutuksia ja muita osaamisen kehittämisen palveluja. Lisäksi korkeakoulujen digivisioon kohdennettaisiin 20 miljoonaa euroa.

Kulttuuri ja taide

Esittävän taiteen valtionosuusjärjestelmää uudistetaan ja uudistukseen kohdennetaan aiempien päätösten mukaisesti jo toteutettujen lisäysten lisäksi 7 milj. euron lisärahoitus vuodesta 2022 lähtien. Luovia aloja ja kulttuuritoimintaa tukevan rahaston pääomittamiseen osoitetaan osana hallituksen tulevaisuusinvestointeja 15 milj. euroa. Arkkitehtuuri- ja designmuseon hankevalmisteluun, suunnitteluun sekä toiminnan valmisteluun ja käynnistämiseen kohdennetaan kehyskaudella yhteensä 1,9 milj. euroa. Valtio varautuu rahoittamaan Euroopan kulttuuripääkaupunki 2026 -hanketta enintään 7 milj. eurolla, josta kehyskaudelle kohdistuu 5 milj. euroa.

Yksityisen kopioinnin hyvitykseen kohdistuisi tason leikkaus kuluvan vuoden 11 milj. eurosta 7 milj. euroon. Kopiointia koskeva uusin tutkimus valmistuu loppukesästä 2021.

Rahapelitoiminnan tuotoilla on rahoitettu taiteen ja kulttuurin toimialaa vuosittain hieman yli puolella valtionrahoituksen kokonaismäärästä. Kompensaatiorahoitus tulee merkitsemään leikkauksia toimialan rahoitukseen vuosille 2022 ja 2023. Seuraavia vuosia koskeva jatkovalmistelu käynnistetään puoliväliriihen linjauksen mukaan välittömästi.

Hallitus esittää Suomen kestävän kasvun ohjelmaan sisältyvän alustavan elpymis- ja palautumissuunnitelman mukaan kulttuurin toimialan vahvistamista EU:n elpymis- ja palautumistukivälineen rahoituksella, yhteensä 40 milj. euroa.

Liikuntatoimi ja nuorisotyö

Liikuntapoliittisen selonteon toimeenpanoa toteutetaan aiemman kehyspäätöksen mukaisesti. Nuorten työpajatoiminnan tukemiseen osoitetaan kehyskaudella aiempien päätösten mukaisesti vuosittain lisäystä 2 milj. euroa. Osana hallituksen tulevaisuusinvestointeja kohdennetaan etsivän nuorisotyön laajentamiseen 4,5 milj. euroa v. 2022.

Menokehykseen palaaminen

Kehystason nostamisen yhteydessä hallitus on päättänyt menojen uudelleenkohdennuksesta, jossa eräitä kehysmenoja alennetaan pysyvästi 370 miljoonalla eurolla vuodesta 2023 alkaen. Sopeutuksesta opetus- ja kulttuuriministeriön osuus on 35 milj. euroa ja se toteutetaan alentamalla strategisen tutkimusrahoituksen valtuutta edelliseen kehyspäätökseen verrattuna pysyvästi 25 milj. euroa ja Suomen Akatemian tutkimushankkeiden myöntämisvaltuutta 10 milj. euroa vuodesta 2023 lähtien.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin toimenpideohjelma

Hallitus sopi puoliväliriihessä laajasta toimenpidekokonaisuudesta, jolla paikataan koronapandemian aikana syntynyttä lasten ja nuorten oppimisvajetta. Koronaepidemian leviämisen hidastamiseksi tehdyillä toimilla on ollut kielteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten oppimistuloksiin ja hyvinvointiin. Tavoitteena on tasoittaa oppimiseroja ja parantaa lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta. Määrärahat sisällytetään vuoden 2021 kolmanteen lisätalousarvioesitykseen, joka annetaan eduskunnalle toukokuussa. Toimet ulottuvat opetus- ja kulttuuriministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonaloille.